

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
Τόμος 45, Παράρτημα 13

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ – ΣΤΕΦ. ΕΜΜ. ΨΑΡΡΑ

ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΟΜΟΣ Β

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2015

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

The Research Centre for the History of Greek Law (: Κέντρον Ἑρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου) of the Academy of Athens was founded in 1929 under the name Archives of the History of Greek Law (: Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου), due to the initiative of Demetrios Pappoulas. Since 1948, the Centre has been publishing the *Yearbook of the Archives of the History of Greek Law*. Since vol. 10/11 (1963-64) the Yearbook has appeared under the title *Yearbook of the Research Centre for the History of Greek Law* (: Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου: E.K.E.I.E.A./E.HHD). In the sofar published volumes, the Yearbook includes articles and studies concerning all the periods of the Greek legal history. From volume 34 onwards of Supplements has been published, including monographs or editions of legal sources relating to the history of Greek law, in Greek and in other foreign languages.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΤΟΜΟΣ 45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13

*

ACADEMY OF ATHENS
YEARBOOK OF THE RESEARCH CENTRE
FOR THE HISTORY OF GREEK LAW
VOLUME 45
SUPPLEMENT n° 13

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ – ΣΤΕΦ. ΕΜΜ. ΨΑΡΡΑ

ΝΟΤΑΡΙΑΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΦΙΛΩΤΙΟΥ
ΠΑΠΑ-ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΡΩΝΗ (1742-1762)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2015

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Stephanos D. Imellos & Stephanos E. Psarras

The acts of father Stephanos Aronis, notary of Philoti,
Naxos (1742-1762)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Έφορευτική Έπιτροπή Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.

Τακτικά μέλη: Απόστολος Σ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ (Πρόεδρος), Μιχαήλ-Κωνσταντίνος ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ (Έπόπτης), Έμμανουήλ Ι. ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ, Έπαμεινώνδας Π. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Άννα ΜΠΕ-ΝΑΚΗ-ΨΑΡΟΥΔΑ.

Αναπληρωματικό μέλος: Νικόλαος Κ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

Υπεύθυνος έκδοσης: Λυδία ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ (Διευθύντρια Έρευνών – Διευθύνουσα Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.)

© Ακαδημία Αθηνών.

Κέντρο Έρευνας της Ιστορίας
του Έλληνικού Δικαίου.

Αναγνωστοπούλου 14 – 10673 Αθήνα.

Τηλ. 210-3664607, 210-3664627-629,
210-3664623.

Fax 210-3664627,
210-3664630.

Academy of Athens.

Research Centre for the History
of Greek Law.

14 Anagnostopoulou str. – 10673 Athens.

Tel. 210-3664607, 210-3664627-629,
210-3664623.

Fax 210-3664627,
210-3664630.

e-mail: keied@academyofathens.gr

ISSN 1790-1006 • ISBN 978-960-404-299-9

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ Α΄ τόμος τῶν Νοταριακῶν Πράξεων Φιλωτίου τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη (1716-1742), στὸν ὁποῖον οἱ παραπομπές στὸν δημοσιευόμενον τώρα μὲ τὸν ἴδιον τίτλον Β΄ τόμον εἶναι πολλές καὶ οὐσιαστικές, ἔχει ἐκδοθῇ ὁλόκληρος τὸ 2011 ἀπὸ τὸν Σύλλογον Φιλωτιτῶν Νάξου. Στὸν τόμον αὐτὸν ἀναγγέλλεται ὅτι δὰ ἀκολουθήσῃ ἡ δημοσίευση τοῦ δευτέρου τόμου μὲ τὴν ἴδια ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἐκδότες, δηλ. τοῦ τόμου ποὺ ἐκδίδεται τώρα ὡς δημοσίευμα τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ὁ Β΄ τόμος περιλαμβάνει μέρος τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀνεκδότου κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ, ποὺ ἀφοροῦν ἀποκλειστικὰ τὸν παπα-Στέφανο Ἀρώνη. Παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀριθμῶν (3404 καὶ 3405) ὁ κώδικας εἶναι οὐσιαστικὰ ἐνιαῖος, ἀφοῦ γραφέας τῶν ἐγγράφων καὶ στὴν μίαν καὶ στὴν ἄλλην περίπτωση γιὰ τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ εἶναι ὁ αὐτὸς νοτάριος. Τὰ ἔγγραφα εἶναι τῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ περιεχομένου, δηλ. ἀποτελοῦν χρονολογικὴν συνέχειαν καὶ παρουσιάζουν τὰ ἴδια προβλήματα. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ ἡ σύνδεση τῶν δύο ἐκδόσεων καθίσταται ἐπιβεβλημένη, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιχειρεῖται ὅπου χρειάζεται.

Γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο κωδίκων γίνεται μακρὸς λόγος στὰ Εἰσαγωγικά τοῦ Α΄ τόμου (βλ. καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν συνοπτικὴν ὑποσημείωση [σελ. 7,1]), ἔτσι ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ γίνῃ πάλιν ἀναφορὰ γι' αὐτά. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ νέα σειρὰ τῶν ἐγγράφων ἀναφερόμενη σὲ νεώτερα διαφορετικὰ πρόσωπα καὶ καταστάσεις ἐμπεριέχει πολλὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀξιολογοῦνται ἀναλόγως, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνάγκη δημοσιεύσεώς των. Ὑπάρχει καὶ μία διαφορὰ. Ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα ἔχουν ὄχι μόνον φιλολογικόν, γλωσσικόν, ἱστορικόν καὶ κοινωνιολογικόν ἐνδιαφέρον ἀλλὰ αὐτονοήτως καὶ νομικόν, στὸ τέλος τοῦ τόμου παρατίθεται εὐρετήριο νομικῶν ὅρων καὶ ἐκφράσεων καθὼς καὶ νομικὸ εἰδολογικόν, συντεταγμένα μὲ μέριμνα τοῦ ὡς ἄνω Κέντρου τῆς Ἀκαδημίας, στὰ δημοσιεύματα τοῦ ὁποίου ἐντάσσεται, τοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κατ' ἐξοχήν δὲ Κέντρου τοῦ Ἰδρύματος ποὺ καταγίνεται ἐκτεταμένως, σοβαρῶς καὶ ὑπευθύνως μὲ τὴν ἔκδοση νομικῶν πηγῶν, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου.

Σ.Δ.Η. – Σ.Ε.Ψ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

I. Ὁ κώδικας 3405 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

Στὸ βιβλίον τῶν Στεφ. Δ. Ἡμέλλου - Στεφ. Ἐμμ. Ψαρρά: «Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου παπα-Στεφάνου Ἀρώνη» (1716-1742), τόμος Α', Σύλλογος Φιλωτιτῶν Νάξου, Ἀθήνα 2011, δημοσιεύεται ὁ κώδικας 3404 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ποὺ περιλαμβάνει 165 πράξεις (164 νοταριακὲς καὶ ἓνα φορολογικὸ κατάστιχο)¹. Ἡ νοταριακὴ ὁμῶς δραστηριότητα τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη συνεχίζεται στὸν κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ καλύπτοντας τὰ ἔτη 1742-1762.

Ὁ κώδικας 3405 εἶναι χαρτῶς, ἔχει διαστάσεις 316 X 200 cm, στάχωση πρωταρχικὴ, πινακίδες ἀπὸ χαρτὸν ἐκτενόμενες μὲ δέρμα καὶ συγκροτεῖται ἀπὸ 438 φύλλα. Οἱ πράξεις καὶ ἔχουν καταχωρηθῆ εἰς 1024 τῶν ἐτῶν 1742-1835 μὲ ἐξαίρεση 5 πράξεις προγενέστερες, οἱ ὁποῖες ἔπρεπε κανονικὰ νὰ ἔχουν καταχωρηθῇ ἀπὸν κώδικα 3404². Ἀπὸ τὶς 1024 πράξεις τοῦ κώδικα οἱ 235 ἔχουν ἀντιστοιχίῃ ἀπὸ τὸν παπα-Στέφανο ἢ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ αὐτόν³. Ἡ τελευταία πράξις τοῦ γράφτηκε στὶς 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1762 καὶ σηματοδοτεῖ τὸ τέλος τῆς δράσεώς του⁴. Ἀπὸ

1. Πέρα τῶν πράξεων καὶ τοῦ καταστίχου στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχουν: Εἰσαγωγικά (σ. 9-46), στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γενικὰ γιὰ τὸν κώδικα 3404, εἰδικώτερα γιὰ τὸ περιεχόμενό του, γιὰ τὴν σημασίαν του, γιὰ τὸν παπα-Στέφανον Ἀρώνη ὡς ἱερέα, ὡς νοτάριον καὶ ὡς ἄνθρωπον, γιὰ τὸ νοταριακὸ σύστημα στὸ Φιλῶτι, γιὰ τὴν γλῶσσα καὶ τὴν γραφὴν τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν οἰκονομία τοῦ Φιλωτιοῦ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18^{ου} αἰῶνα, γιὰ ἐκδοτικὲς, ἐπιλογικὲς παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα. Ὑπάρχει καὶ πίνακας (σ. 315 κέξ.) κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων, γλωσσάριον ὄρων καὶ λέξεων, πίνακας ἀντιστοιχίας πράξεων καὶ φύλλων κώδικα, χρονολόγιον, πίνακας πράξεων κατὰ εἶδος, προσώπων τῶν νοταριακῶν πράξεων καὶ φορολογουμένων Φιλωτιτῶν. Παρατίθενται ἀκόμη πανομοιότυπα ἐγγράφων, χάρτης τοπωνυμικός, βιβλιογραφία, παράρτημα μὲ ἐγγραφα ξενόγλωσσα ἀναδημοσιευόμενα σὲ μετάφραση κ.ἄ.

2. Μία πράξις τοῦ 1732 (ἀρ. 26, φ. 30r), 2 πράξεις τοῦ 1736 (ἀρ. 234, φ. 176r καὶ 235, φ. 176v) καὶ 2 πράξεις τοῦ 1740 (ἀρ. 32, φ. 32v καὶ 33, φ. 32v).

3. Στὶς 235 πράξεις περιλαμβάνονται καὶ 9 πράξεις ἄλλων γραφέων, ποὺ ἀφοροῦν προσωπικὰ τὸν ἴδιον τὸν παπα-Στέφανο.

4. Ἀρ. 206 (235), φ. 96v. Διαφορὰ στὴν ἀρίθμηση παρατηρεῖται στὶς παρα-

τις άλλες 789 πράξεις του κώδικα οι 206 έχουν γραφή από τον παπα-Ιωάννη Ἀρώνη, γιό του παπα-Στεφάνου (πού μετονομάζεται σε Ἀαρών περί τὸ 1803), 83 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη ἱερέα Ἀαρών καὶ Πρωτονοτάριο Φιλωτίου, ἐγγονὸ τοῦ παπα-Ἰωάννη (1807-1835). Τὶς ὑπόλοιπες 484 πράξεις τὶς συντάσσουν δύο ἄλλοι ἱερεῖς-νοτάριοι ἀπὸ τὴ συγγενικὴ μὲ τοὺς Ἀρώνηδες οἰκογένεια τῶν Ἀαρών.

Στὰ φύλλα 1r- 5r τοῦ κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ ὑπάρχει ἓνα κολοβὸ καὶ ἐλλιπέστατο εὔρετήριον, στοιχεῖο πού δὲν ὑπάρχει στὸν κώδικα 3404. Τὸ εὔρετήριον αὐτὸ ἔχει συγκροτηθῇ ἀπὸ τὸν παπα-Ἰωάννη Ἀρώνη (ἢ Ἀαρών) καὶ συνεχίζεται ἀπὸ τὸν Πρωτονοτάριο Φιλωτίου παπα-Ἰωάννη Ἀαρών τοῦ Βασιλείου, ἐγγονὸ τοῦ παπα-Ἰωάννη καὶ δισεγγονὸ τοῦ παπα-Στεφάνου. Ὁ παπα-Στέφανος, ὁ δημιουργὸς καὶ γενάρχης τῆς ἱερατικῆς νοταριακῆς συντεχνίας τῶν Ἀρώνηδων καὶ τῶν συγγενῶν τῶν Ἀαρών δὲν ἔχει καμιά συμμετοχὴ στὴ συγκρότηση τοῦ εὔρετηρίου, προφανῶς καὶ τοῦ κώδικα.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι παρατηρεῖται ἀνωμαλία στὸν κώδικα, ὅπως καὶ στὶς περιληπτικὲς καταχωρίσεις τῶν πράξεων τοῦ εὔρετηρίου. Πιο συγκεκριμένα:

Παραλείπονται γράμματα γιὰ τὴν ἀκρίβειά τοῦ χώρου. Κατὰ διαστήματα (π. χ. στὸ φύλλον 1v) γίνεται χρῆσις διαφορετικῆς γραφίδας, πού σημαίνει ὅτι τὸ εὔρετήριον συμπληρωνόταν μὲ τὴν προσθήκη νέων πράξεων σὲ διαφορετικὸ χρόνο.

Οἱ καταγραφὲς τοῦ εὔρετηρίου εἶναι μόνο 305, ἀπὸ τὶς 1024 τοῦ κώδικα, δηλαδὴ λιγώτερες ἀπὸ τὸ 1 / 3.

Ὁ παπα-Γιάννης, πού ἐγκαινίασε τὸ εὔρετήριον, ἐξακολουθεῖ νὰ συντάσῃ εὐκαιριακὰ πράξεις, ὅπως φαίνεται ἀπὸ δύο μεταγενέστερες προσθήκες στὸ εὔρετήριον (στίχοι εὔρετ. 227 καὶ 252).

Ὁ παπα-Γιάννης ἐνέταξε στὸν κώδικα καὶ τὶς 235 πράξεις τοῦ πατέρα του τῶν ἐτῶν 1742-1762, χωρὶς ὅμως νὰ τὶς ἐγγράψῃ καὶ στὸ εὔρετήριον.

Συνολικὰ ὑπάρχουν καταχωρισμένες στὸ εὔρετήριον μόνο 222 πράξεις τοῦ παπα-Γιάννη καὶ 83 τοῦ συνονόματου ἐγγονοῦ τοῦ Πρωτονοταρίου Φιλωτίου. Οἱ δύο νεώτεροι ἱερεῖς νοτάριοι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Ἀαρών ἐνῶ γράφουν 484 πράξεις ὥς τὸ 1835, δὲν κάνουν καμιά καταχώριση στὸ εὔρετήριον.

Μετὰ τὸ εὔρετήριον ἔπονται οἱ 1024 πράξεις, καταχωρισμένες στὸν κώ-

πομπὲς τοῦ Α' τόμου καὶ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς ἀναφέρεται στὶς 1024 πράξεις τοῦ κώδικα (ὅπως δείχνει ὁ ἐντὸς ἀγγυλῶν ἀριθμὸς) καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ στὶς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου.

δικα χωρίς να ακολουθοῦν συστηματική χρονολογική τάξη. Οἱ πρώτες πράξεις (άρ. 1-17, φ. 6v-14v) εἶναι τοῦ ἔτους 1835 γραμμένες ἀπὸ τὸν Πρωτονοτάριο Φιλωτίου Ἰωάννη Ἀαρών. Ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζονται 3 πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου τοῦ 1742, παρεμβάλλεται μιὰ πράξη τοῦ Μαρτίου τοῦ 1835 τοῦ Πρωτονοταρίου (άρ. 21, φ. 16v) καί, μετὰ ἀπὸ πολλές δολιχοδρομήσεις καὶ ἐναλλαγές γραφῶν, πρέπει νὰ φθάσωμε στὸ φύλλο 96v, γιὰ νὰ καταχωρισθῇ τὸ κύριο σῶμα τῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου τῶν ἐτῶν 1742-1762. Χωριστὰ καὶ σὲ ἄλλη δέση τοῦ κώδικα (φ. 145r-166r) εἶναι τοποθετημένα τὰ προικοσύμφωνα τοῦ παπα-Στεφάνου, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλές φορές παρειαφρέουν καὶ πράξεις νεωτέρων γραφῶν, προφανῶς γιὰ λόγους οἰκονομίας τοῦ χαρτιοῦ. Τέλος σὲ διάφορα σημεία τοῦ κώδικα τοποθετοῦνται, ὅπως προείπαμε, καὶ 5 παλαιότερες πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου τῶν ἐτῶν 1732, 1736 καὶ 1740 (βλ. πρ. 26, 32, 33, 234 καὶ 235).

Ἡ ἴδια ἀκαταστασία, ποὺ παρατηρεῖται στὸ εὐρετήριον καὶ στὸν κώδικα, παρουσιάζεται καὶ στὴν σελιδαρίδισή του. Ὑπάρχει μιὰ παλαιότερη γραμμένη μὲ μελάνι, ποὺ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά στὸ φύλλο 46r (μὲ τὸν ἀρ. 53). Στὸ φύλλο 218r γράφεται 358, στὸ φ. 220r 588 καὶ στὸ φ. 437v 832. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνακολουθίαι ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ κώδικας 3405 συγκροτήθηκε ἀπὸ μεμονωμένα φύλλα διαφόρων πράξεων, σελιδαρίδισθηκε, ἀλλὰ ἀργότερα ἀναδιαμορφώθηκε, εἰς τὴν ὁμοιομορφίαν ὅμως οἱ ἀνωμαλίαι τῆς ἀρχικῆς σελιδαρίδισσεως.

Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ μιὰ δευτέρη ἀναδιαμόρφωση τοῦ κώδικα, ποὺ ἔγινε σὲ πολὺ νεώτερα χρόνια, γραμμένη μὲ μολύβι, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ πιστὰ τὶς σελίδες τοῦ συγκροτημένου πιά κώδικα στὴ σημερινή του μορφή μὲ τὰ 438 φύλλα του. Αὐτὴν τὴν τελευταία σελιδαρίδισμα ἀκολουθήσαμε καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ στάθηκε ἀδύνατον νὰ τιθασεύσωμε τὶς ἀνακολουθίες τῆς παλαιότερης σελιδαρίδισσεως καὶ νὰ ἀνασυστήσωμε τὴν παλαιότερη μορφή τοῦ κώδικα.

Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τοῦ μεγάλου ὄγκου τοῦ κώδικα 3405 (438 φύλλα καὶ 1024 πράξεις, καὶ κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀκαταστασίας ποὺ παρατηρεῖται ὄχι μόνο στὴν διάταξη τῶν πράξεων ἀλλὰ καὶ στὶς καταχωρίσεις τοῦ εὐρετηρίου καὶ τῇ σελιδαρίδισμα, ἐπιλέξαμε νὰ δημοσιεύσωμε τὸν κώδικα ὄχι ἐνιαῖο ἀλλὰ τμηματικὰ κατὰ νοτάριο. Ἔτσι ὁ Β΄ τόμος τῶν νοταριακῶν πράξεων Φιλωτίου δὲ περιλαμβάνει μόνο τὶς 235 πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου, γενάρχη καὶ ἱδρυτῇ τῆς ἱερατικῆς συντεχνίας τῶν Ἀρώνηδων-Ἀαρών. Μὲ τὴν ἔκδοσή του δὲ καλύπτεται τὸ σύνολο τῆς νοταριακῆς παραγωγῆς τοῦ παπα-Στεφάνου (400 πράξεις) τῶν ἐτῶν 1716-1762. Ἐλπίζομε ὅτι προσεχῶς δὲ ὁλοκληρωθῇ ἡ ἔκδοσις τοῦ κώδικα 3405 τῆς ΕΒΕ μὲ τὴν κυκλοφόρηση 2 ἀκόμη τόμων, ποὺ δὲ περιλαμβάνουν ὁ μὲν πρῶτος

τις πράξεις τοῦ παπα-Ἰωάννη Ἀρώνη ἢ Ἀαρών (1762-1819) ὁ δὲ δεύτερος τις πράξεις τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ παπα-Ἰωάννη, Πρωτονοταρίου Φιλωτίου (1807-1835), καὶ τῶν δύο ἀκόμη ἱερέων-νοταρίων τῆς οἰκογένειας Ἀαρών.

II. Ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης ἢ Ἀαρών καὶ ἡ συνεισφορά του στὴ συγκρότηση τοῦ κώδικα.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ εὔρετήριον, πρωταρχικὸ ρόλο στὴν συγκρότηση τοῦ κώδικα 3405 ἔπαιξε ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης, γιὸς τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, ὁ ὁποῖος συνέχισε τὴ νοταριακὴ παράδοση τοῦ πατέρα του ἀλλὰ καὶ πρωταγωνίστησε στὰ ἐκκλησιαστικὰ δρώμενα τοῦ Φιλωτίου στὴν τελευταία οἰκοδομικὴ φάση τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίσσης.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μαθητείας του, πρὶν γὰρ γίνῃ ἱερέας καὶ νοτάριος, ἐμφανίζεται σὲ πράξεις τοῦ πατέρα του ὡς μάρτυρας ἤδη ἀπὸ τις 17 Ἰανουαρίου τοῦ 1759⁵. Ὑπογράφει ὡς Ἰωάννης παπα-Στεφανῆ Ἀρώνης καί, ἀφοῦ γίνῃ ἱερέας, συνεχίζει τὴ μαθητεία του γὰρ μικρὸ χρονικὸ διάστημα καὶ ὑπογράφει ὡς μάρτυρας⁶. Στις 20 Ἰουλίου τοῦ 1762 συντάσσει τὴν πρώτην τοῦ νοταριακῆς πράξιν με μάρτυρας τῶν πατέρα τοῦ παπα-Στεφανῆ καὶ τὸ γαμπρὸν των παπα-Νικόλα Βιδουλά. Περὶ τὸ 1803 καὶ χωρὶς καμία προειδοποίησιν ἀλλάζει τὸ ἐπίθετόν του ἀπὸ Ἀρώνης σὲ Ἀαρών ἐπὶ τὸ λογιώτερον καὶ βιβλικώτερον. Ἡ διαφοροποίησις καὶ ἡ προφανὴς σχέσις τῶν δύο ἐπιδέτων ἐξηγοῦνται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν πολλοὶ Ἰωάννηδες καὶ Στέφανοι Ἀρώνηδες, ἱερεῖς καὶ κοσμικοί, καὶ ἔτσι ἐδημιουργεῖτο δυσκολία στὸν προσδιορισμὸν τῶν προσώπων. Ἡ ταύτισις τῶν δύο ἱερέων-νοταρίων Ἰωάννη Ἀρώνη καὶ Ἰωάννη Ἀαρών προκύπτει ἐμφανῶς ἀπὸ τὸν γραφικὸν των χαρακτῆρα.

Ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Ἀαρών (καὶ ὄχι Ἀρώνης πλέον) δὲ συνεχίσει συστηματικὰ τὴ νοταριακὴν του δράσιν ὡς τὸ ἔτος 1815 καὶ εὐκαιρικὰ ἀπὸ τὸ 1815 ἕως τὸ 1819 ὑπογράφοντας ὡς «πρώειν πρωτονοτάριος φιλοτίου»⁸. Ἀπὸ κεκτημένη μάλιστα συνήθεια σὲ πράξιν τῆς 19ης Μαΐου τοῦ 1812 ὑπογράφει μὲ τὸ παλαιότερόν του ἐπώνυμον ὡς Ἀρώνης⁹, ἐνῶ τὴν ἴδιαν ἡμέ-

5. Βλ. κώδ. 3405, πρ. (201), φ. 82v.

6. Ὁ. π., πρ. (233), φ. 95v.

7. Ὁ. π., πρ. (206), φ. 96r.

8. Ὁ. π., πρ. (502), φ. 246r.

9. Ὁ. π., πρ. (471), φ. 230v-231r.

ρα υπογράφει με τὸ νέο του ἐπίθετο ὡς Ἀαρών¹⁰. Στὸ μεταξὺ ἔχει ἐκπαιδεύσει στὴ νοταριακὴ τοῦ τέχνη τὸν ἀγαπημένο τοῦ ἐγγονὸ Ἰωάννη Ἀαρών, Πρωτονοτάριο Φιλωτίου, γιὸ τοῦ πρόωρα χαμένου δευτερότοκου γιοῦ τοῦ πάπα-Βασίλη Ἀαρών καὶ ὄχι τὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀαρών. Ἡ ἰδιαίτερη συμπάθεια καὶ προτίμηση στὸν συνονόματο ἐγγονό του δημιούργησε καὶ ἐνδοοικογενειακὲς προστριβές, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ διαθήκη του, τὴν ὁποία συνέταξε σὲ βαθὺ γῆρας στὶς 10 Μαρτίου τοῦ 1819 καὶ τὴν ἐνέταξε μέσα στὸν κώδικα 3405¹¹. Ὁ Πρωτονοτάριος Φιλωτίου παπα-Ἰωάννης Ἀαρών (ὁ ἐγγονός) δὲ ἀρχίσῃ τὴ νοταριακὴ τοῦ δράση γράφοντας μὲ χαρακτηριστικὴ ἐπισεσυρμένη γραφὴ τὸ 1807, δὲ συμπληρώσῃ ἓνα μέρος τοῦ εὐρετηρίου καὶ δὲ συνεχίσῃ τὶς πράξεις του ὡς τὸ 1835, καταληκτικὸν χρόνον τοῦ κώδικα. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀσκῇ τὴν τέχνη τοῦ νοτάριου καὶ μετὰ τὸ 1835.

Ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀαρών (ὁ παπποῦς) συνδέεται καὶ μὲ ἓνα ἄλλο ἀξιόσημειωτο γεγονός, τὴ γλυπτικὴ διακόσμηση τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας. Τὸ 1810 δωρίζει ἓνα δωράκιον, ὅπως φησὶ καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀφιερωματικὴ ἐπιγραφή: ΔΙΕΞΟΔΟΥ / ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΗΝΗΣ Α / ΡΟΝ ΚΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚ / ΟΣ ΚΟΛΟΝΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΕ ΠΟ / ΔΙΑ ΓΡ(ΟΣΙΑ) 30¹².

Στὸ ἴδιον ἔτος (1810) ἀνάγεται καὶ ἡ ἐπιγραφή ποὺ βρίσκεται μέχρι σήμερον στὸ ὑπερθυρο τῆς οἰκίας τοῦ Στεφάνου Μουστάκη (Νταή), ποὺ ὑποδηλώνει ὅτι ἐκεῖ ἦταν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ σπίτι τοῦ παπα-Ἰωάννη Ἀαρών τοῦ πρεσβύτερου: Π ΙΩ ΑΑΡΩΝ 1810.¹³

III. Τὸ περιεχόμενο τῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου στὸν κώδικα 3405.

Στὸν κώδικα 3405 ἔχουν ἐνσωματωθῇ, ὅπως ἔχει προαναφερθῇ, 235 ἀμιγῶς νοταριακὲς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρῶνη τῶν ἐτῶν 1742-1762, ποὺ ἀναφέρονται σὲ πλεῖστες ὅσες πλευρὲς τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου μιᾶς ἀγροτοκτηνοτροφικῆς κοινότητος. Κυριαρχοῦν τὰ πωλητήρια, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο (118 τὸν ἀριθμὸς, οἱ μισὲς σχεδὸν πρά-

10. Ὁ. π., πρ. (472), φ.232r.

11. Ὁ. π., φ. 267v-268v.

12. Βλ. Ἀλ. Ε. Φλωράκης, Ὁ μαρμαρίνος γλυπτὸς διάκοσμος τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας, Ναξιακὰ (Ἐπετηρίδα τῆς Ὁμοσπονδίας Ναξιακῶν Συλλόγων) 2 (2012), σσ. 263-312.

13. Βλ. Πράξεις Φιλωτίου παπα-Στεφάνου Ἀρῶνη, τόμος Α', σ. 10, ὑποσ. 3.

ξεις), τὰ παντίκια ἢ μισιάρικα παντοτινά (42 συνολικά), τὰ προικοσύμ-
φωνα (31 πράξεις), οἱ ἀλλαξίες (ἀνταλλαγές περιουσιακῶν στοιχείων, 13
πράξεις), οἱ δωρεές (11) καὶ ἄλλες κατηγορίες (διαδηκες, ψυχικά κ. ἄ.) σὲ
μονοπήφιους ἀριθμούς. Ἀπουσιάζουν ἐντελῶς οἱ αἵρετοκρισίες ἢ διαιτη-
σίες, ποὺ ἔχουν ἱκανὴ παρουσία στὸν κώδικα 3404 τοῦ παπα-Στεφάνου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐτήσια νοταριακὴ παραγωγή τοῦ παπα-Στεφάνου,
ποὺ συνδεόταν μὲ τὸ κῦρος ποὺ διέδτε στὴν τοπικὴ κοινότητα τὸ ὅποιο
τοῦ προσπόριζε μικρὲς συμπληρωματικὲς προσόδους, ἔχει φθάσει σὲ ἓνα
σταθερὸ ἐπίπεδο τῶν 10 πράξεων κατὰ μέσο ὄρο τὸ χρόνο. Τis περισ-
σότερες πράξεις συνέταξε κατὰ τὰ ἔτη 1748 (21 τὸν ἀριθμὸ) καὶ 1752
(20). Πρέπει νὰ προσδέσωμε ὅτι εἶχε συντάξει καὶ ἄλλες πράξεις, ποὺ δὲν
ὑπάρχουν μέσα στὸν κώδικα, διαπιστώνεται ὅμως αὐτὸ ἀπὸ ἀντίγραφα
ποὺ βρίσκονται στὰ χέρια ἰδιωτῶν, δύο ἀπὸ τὰ ὅποια δημοσιεύονται στὸ
Παράρτημα τοῦ παρόντος βιβλίου. Τὸ ἴδιο συνέβαινε ἐξ ἄλλου καὶ μὲ
ἄλλους νοτάριους. Στὴ διαθήκη τοῦ ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρὼν)
τοῦ ἔτους 1819 ἀναφέρεται σὲ 8 προικοσύμφωνα, ποὺ ἔκανε γιὰ τὰ ὀκτώ
τοῦ παιδιά, ἀλλὰ στὸν κώδικα 3405 ὑπάρχουν καταχωρισμένα μόνο τὰ
πέντε, ἐνῶ τὰ τρία ὑπολανθάνουν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

IV. Ἡ οἰκονομία καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Φιλωτιοῦ στὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰώνα.

Ἡ χαρτογράφηση τῆς ἀγροτοκτηνοτροφικῆς οἰκονομίας καὶ κοινωνί-
ας τοῦ Φιλωτιοῦ στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα, ὅπως ἔχει παρουσιασθῇ στὸν
Α΄ τόμο τῶν νοταριακῶν πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, δὲν ἔχει
ἀλλάξει αἰσθητά. Καὶ ἦταν ἀναμενόμενο, γιατί οἱ κλειστὲς κοινωνίες τοῦ
Μεσαίωνα καὶ τῆς Τουρκοκρατίας κινουῦνται μὲ ἀργοὺς ρυθμοὺς πρὸς τὴν
ἀλλαγὴ καὶ σὲ ὀρίζοντα μακρᾶς διάρκειας.

14. Τοῦ γιοῦ τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη, ποὺ παντρεύεται τὴν Ἑρήνη Νικόλα
Τζάου – Κατερίνη (κώδ. 3405, φ. 125r-125v), στὶς 29 Ἀπριλίου 1777, τῆς κόρης τοῦ
Ἑλένης, ποὺ συνάπτει συνοικέσιο μὲ τὸν Ἀποστολὴ Σταμ. Γρατσία στὶς 15 Ἀπριλί-
ου 1777 (φ. 113v-114r), τῆς κόρης τοῦ Μαρίας, ποὺ παντρεύεται τὸν Στέφανο Κωνστ.
Ψαρρᾷ (μετέπειτα Σκευοφύλακα Φιλωτίου) πρ. (400), φ. 190r-191r, στὶς 3 Ἀπριλίου
1781, τῆς Κυριακῆς (πρ. (412), φ. 198r-199r, στὶς 4 Ἀπριλίου 1789) καὶ τῆς Φιλίππας
(πρ. (418), φ. 202v-203r, στὶς 23 Μαρτίου 1790). Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι μέσα στὸν
κώδικα ὑπάρχουν 5 προικοσύμφωνα, «τὰ ὅποια εἶναι ὅλα μὲ τὸ χέρι μου καμωμέ-
να, τὰ ὅποια προικοσύμφωνα εἶναι τὰ πέντε μέσ' στὴ μάνα καὶ τὰ τρία ὅξω» (βλ. πρ.
(544), φ. 267v-268v, στὶς 3 Μαρτίου τοῦ 1819).

Ὁ οἰκισμὸς τοῦ Φιλωτιοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀραιοκατοικημένος καὶ ἀπλώνεται γύρω ἀπὸ τοὺς δύο λόφους, τοῦ Κλεφάρου (ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι ὁ πιὸ παλιὸς οἰκισμὸς) καὶ τοῦ Ραχιδιοῦ μὲ πυρῆνες τὶς τοπικὲς ἐκκλησίες (τὴν παλιὰ Παναγία τῇ Φιλωτίτισσα, τὸν Ἅγιο Νικόλαο, τὸν Ἅγιο Ἀνδρέα καὶ τὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο). Οἱ καλλιέργειες ἐκτείνονται κατὰ κύριο λόγο στὶς πιὸ κοντινὲς στὸ χωριὸ εὐφορες περιοχὲς (Κοξακὴ, Ἀργιά, Ἀτσιμαούρι) καὶ φθάνουν ὥς τὶς πιὸ ἀπομακρυσμένες (Ἀπλίκι, Ἀργιοβέσσα, Χεῖμαρρο, Πάνορμο, Καλαντὸ καὶ Σπεδά). Ἡ δραστηριότητα τῶν Φιλωτιτῶν ἐπεκτείνεται καὶ στὰ γειτονικὰ χωριά, Δαμαριώνα, Κεραμί, Χαλκί, Ἀκαδήμους, Μονοίτσια, καὶ φθάνει ὥς τὸν Δανακὸ καὶ τ' Ἀπεράδου μὲ τὴ σύναψη συμβάσεων καλλιέργειας μισιάρικων ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἐπιγαμίες¹⁵.

Ἡ κοινωνικὴ διαστρωμάτωση ἐλάχιστα ἔχει ἀλλάξει μέσα σὲ μιὰ ἀγροτοκτηνοτροφικὴ οἰκονομία. Κυρίαρχες κοινωνικὲς ομάδες ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ βοσκοί. Οἱ τεχνῖτες καὶ ἐξειδικευμένοι ἐμπειρικοὶ ἐκτιμητὲς εἶναι ὀλιγάριθμοι, ἐνῶ πλεονάζουν οἱ ἱερεῖς, ποὺ καλύπτουν ὄχι μόνο τὶς πνευματικὲς ἀλλὰ καὶ τὶς σφαιρακοινογραφικὲς ἀνάγκες τῶν κατοίκων.

Ἀξίζει νὰ ἐπισημανθῇ ἐδῶ ἕνα ἐξαιρετικὸ ἐξωστρέφειας καὶ κινητικότητος, ποὺ ἀρχίζει νὰ μελεδύνηται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα. Πρόκειται γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ μεταμοσχεύματος στὴν ἀκμαζόντα ἀσιακὰ κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν Πόλη, τὴ Σμύρνη καὶ τὰ Βουρλά, πρᾶγμα ποὺ εἶχε πολλαπλὲς ἐπιπτώσεις στὸ ἐπίπεδο ζωῆς τῶν κατοίκων σὲ οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Στὸν κώδικα 3404 (ποὺ περιλαμβάνει πράξεις τῶν ἐτῶν 1716-1742) ἀναφέρεται μόνο μιὰ ἔμμεση μαρτυρία γιὰ τὴν ξενιτειά. Στὸ προικοσύμφωνο τοῦ Μανόλη Μιζάκη δίνονται καὶ στὴν ἀδελφή του Καλὴ χωράφια καὶ σπῖτι, ἂν γυρίσῃ στὸ χωριό¹⁶. Στὸν κώδικα ὅμως 3405, καὶ μόνο στὶς πράξεις τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη τῶν ἐτῶν 1742-1762, οἱ ἀναφορὲς στὶς μεταναστεύσεις στὴν Πόλη καὶ στὴν Ἀνατολὴ πολλαπλασιάζονται, ἀφοῦ ξεπερνοῦν τὶς 10. Ὁ ξενιτεμὸς γίνεται πιά, καθὼς φαίνεται, στοιχεῖο τῆς καθημερινότητος τῆς τοπικῆς κοινότητος.

Ἐπειδὴ μάλιστα ἕνα τέτοιο ταξίδι στὶς δύσκολες συνθῆκες τῆς ἐποχῆς (ναυτιλίας, ἐργασίας, ἐπικοινωνίας) ἐνέχει μεγάλους κινδύνους, οἱ ὑποψήφιοι μετανάστες ρυθμίζουν, πρὶν ἀναχωρήσουν, τὶς οἰκογενειακὲς καὶ οἰκονομικὲς τῶν ὑποδέσεις, σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ταξίδι ζωῆς ἢ θανάτου. Μοιράζουν τὰ περιουσιακὰ τῶν στοιχεῖα στὰ παιδιὰ τῶν¹⁷, ἄλλοτε κά-

15. Βλ. Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου, τόμος Α', σ. 35-36.

16. Ὁ. π., σ. 39, βλ. καὶ κώδικα 3404, πρ. 74, φ. 46r, στὶς 13 Φεβρουαρίου 1749.

17. Βλ. κώδικα 3405, πρ. 12, φ. 21v, 6 Νοεμβρίου 1742. Ἡ κερά-Μαρία, γυνὴ ποτὲ

νουν τὴ διαθήκη των¹⁸ ἢ ἀκόμη, ἐπειδὴ εἶναι καταχρεωμένοι, - ἐξ ἄλλου γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἀποφάσισαν νὰ μεταναστεύσουν - δανεῖζονται χρήματα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ¹⁹.

Γιὰ κάποιους τὸ ὄνειρο νὰ πλουτίσουν μένει ἀπραγματοποίητο. Πεδαίνουν σὲ μακρινοὺς τόπους καὶ οἱ συγγενεῖς πουλοῦν τὰ ἐναπομείναντα ὑπάρχοντά των γιὰ νὰ πληρωθοῦν οἱ δανειστές. Πολλοὶ ὅμως κατορθώνουν νὰ ἀλλάξουν τὴ μοῖρα των. Μὲ τὸν κόπο καὶ τὸν ἰδρώτα των πετυχαίνουν νὰ «καζαντίσουν». Τὸ «καζάντι» καὶ τὸ «καζαντίζω» εἶναι οἱ νέοι ὀθωμανικοὶ νεολογισμοί, ποὺ μπαίνουν στὸ λεξιλόγιο τῶν Νεοελλήνων καὶ συνδέονται μὲ τὸ ὄνειρο τοῦ πλουτισμοῦ στὴν Πόλη καὶ στὴν Ἀνατολή, στὰ ἀκμάζοντα ἐμπορικὰ κέντρα τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πολλὲς φορὲς στὸ ταξίδι τῆς μεταναστεύσεως πρωτοστατοῦν οἱ γυναῖκες. Ὁ κύρ Ἰωάννης Γεώργη Κατερίνη ἀφήνει στὴ γυναῖκα του Εἰρήνη ὅλη του τὴν προσωπικὴ περιουσία, γιὰτὶ «ἐπῆγε στὴν ξενιτειὰ καὶ ἐδούλευσε καὶ ὑπερμάχησε μὲ κόπον καὶ ἰδρώτα δύο καὶ τρεῖς φορὲς καὶ ἐκαζάντισεν καὶ ἔχει δοσμένο χρέος γρόσια 300 καὶ τὰς»²⁰.

Οἱ ξενιτεμένοι ρυθμίζουν τὰ οικονομικὰ τῶν σχέσεις καὶ ἐπιθυμίες εἴτε μὲ πληρεξούσιους στὸ χωριὸ τῆς καταγωγῆς των εἴτε ἀπ' εὐθείας μὲ νοτάριους τοῦ τόπου τῆς νέας ἐγκαταστάσεως. Ἐστὶ ὁ Νικολάκης Κωσταντῆ εὐρισκόμενος στὴ Σμύρνη πωλεῖ στὸν ἀδελφὸν τοῦ Γεώργη καὶ στὸν ἀνιψιὸν τοῦ τὸν Κωσταντῆ τὸ πατρογονικὸν ποὺ ἔχει στὸν Φηώντα γιὰ 8 γρόσια. Συντάκτης τῆς πράξεως ἦταν ὁ Ἀναστάσης Λογοθέτης, Σμυρναῖος νοτάριος. Τὴν πράξη ἀντέγραψε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο μετὰ ἀπὸ 4 μῆνες στὸ Φιλώτι ὁ παπα-Στέφανος καὶ τὴν τοποθέτησε στὸν κώδικά του²¹.

Ἰωάννου Μπουμπούδη, εὐρισκόμενη γιὰ μισεμὸ κάνει μοιρασίαν τὴν πατρογονικὴ τῆς περιουσία στὰ δύο τῆς παιδιά, ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ (τὸ θηλυκὸ εἶναι ἤδη στὴν Πόλη) «διὰ νὰ εἶναι εἰρηνεμένα καὶ ἀξημῖωτα, ἐπειδὴ καὶ νὰ ὑπερμάχησεν καὶ τὰ ἀνέδρεψεν δίχως ἀδρὸς βοήθεια».

18. Ὁ. π., πρ. 50, φ. 30v, 4 Ἰουνίου 1745. Ὁ κύρ Βασίλης Μυλωνᾶς ἀπὸ τὸν Δανακὸ μελετώντας διὰ νὰ μισεύση, κάνει τὴν παροῦσα διαθήκη.

19. Ὁ. π., πρ. 90, φ. 43r, 8 Νοεμβρίου 1749. Ἡ Κατερίνα, ἀνιψιά τοῦ κύρ Στεφάνου Κωσταντῆ Μωραΐτη, πέθανε στὴν Πόλη καὶ ὁ θεῖος τῆς πωλεῖ ἓνα παλιόσπιτο μὲ κοπριδάκι, γιὰ νὰ πληρωθῇ τὸ χρέος τῆς στὸν ἀφέντη Γιακουμάκη Μπαρότση.

20. Ὁ. π., πρ. 167, φ. 71v, 25 Ὀκτωβρίου 1756.

21. Ὁ. π., πρ., 132, φ. 66v. Ἡ συμβολαιογραφικὴ πράξη ἔγινε στὴ Σμύρνη στίς 25 Ἀπριλίου τοῦ 1755 καὶ ἡ μεταγραφὴ στὸν κώδικα τοῦ παπα-Στεφάνου στίς 16 Αὐγούστου τοῦ 1755. Ἄλλες πράξεις ποὺ ἀναφέρονται σὲ ξενιτεμένους ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες εἶναι οἱ ἀκόλουθες: ἡ πρ. 2, φ. 16r τῆς 20ῆς Μαρτίου τοῦ 1742, ἡ πρ. 11, φ. 21r τῆς 10ῆς Ὀκτωβρίου τοῦ 1742, ἡ πρ. 74, φ. 46r τῆς 13 Φεβρουαρίου τοῦ 1749 καὶ ἡ πρ. 118, φ. 61r τῆς 22ας Ἀπριλίου τοῦ 1752.

Στὰ βαθιά του γεράματα ὁ παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρών, ὁ γιὸς τοῦ παπα-Στεφάνου), γράφοντας τὴ διαθήκη του, δὲ ἐξωτερικεύσῃ αὐτὸν τὸν διάχυτο πόθο τῶν συγχωριανῶν του γιὰ τὸν πλουτισμὸ στὴν Ἀνατολή, τὸν ὁποῖο ἐκεῖνος δὲν μπόρεσε νὰ τὸν ικανοποιήσῃ. «*Εγὼ δὲν ἐπῆα οὔτε στὴν Πόλῃ οὔτε στὴν Ἀνατολὴ νὰ καζαντίσω*». Ἀλλὰ ταυτόχρονα δὲ ἐκφράσῃ καὶ τὴν ικανοποίησή του, γιατί κατάφερε νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ τὰ ὀκτώ του παιδιά, δύο ἀσερνικά καὶ ἑξὶ δηλυκά, «*τὰ ὁποῖα ἐπάντρευσα ὅλα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἑκαμα προικοσύμφωνα πτωχικάτα*»²².

Στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἀνατολῆς μερικὲς φορὲς ὑποχωροῦν καὶ τὰ κάδετα ἐθνοτικά καὶ θρησκευτικά ἤδη τῶν κλειστῶν μιλιέτ καὶ τὰ ταμποῦ ποὺ δημιουργοῦσαν, ὅταν μάλιστα ἀφοροῦν εὐαίσθητες ἀνθρώπινες σχέσεις, ὅπως ὁ ἔρωτας. Ἔτσι δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζουν ἐντελῶς καὶ οἱ μεικτοὶ ἔστω καὶ λίγοι γάμοι μεταξὺ Χριστιανῶν Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων Τούρκων. Στὸν κώδικα 3405 ὑπάρχουν δύο σχετικὲς ἀναφορές. Στὴν πρώτη ὁ Μεϊμέτης Τζελεπῆς, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Γεώργη, ποτὲ Μανόλη Σάββα, διεκδικεῖ δικαστικὰ μὲ πληρεξούσιο τὸν Μανόλη Ψαρρά καὶ παίρνει τὴν πατρικὴ περιουσία ποὺ τοῦ ἀναλογοῦσε ἀπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ του Μανόλη (πρὸ τοῦ πρώτου γάμου τοῦ πατέρα του).²³

Στὴ δεύτερη περίπτωση ἡ κερά-Καλὴ θυγατέρα τοῦ ποτὲ Μανόλη Μπρομπονά, μὲ πληρεξούσιο τὸν ἀντὶ τῆς Ἰσραήμ Τζελεπῆ, ποὺ τὸν ἔστειλε τώρα κάτω μὲ τὴν ἀρμάδα (ἔαπλ, τὸν τουρκικὸ στόλο) στὰ νησιά, πουλεῖ τὸ μισὸ τετάρτι ἀπὸ τὸ πατρικὸ τῆς ἀμπέλι στὰ Φινέλια στὸν Τρανὸ Κρασσᾶ (ποὺ ἔχει τὸ ἄλλο μισὸ) γιὰ 8 ½ γρόσια²⁴.

V. Ἐκδοτικὲς παρατηρήσεις.

Μὲ τὴν παρούσα ἔκδοση τῶν 235 πράξεων τοῦ παπα-Στεφάνου Ἀρώνη τοῦ κώδικα 3405 συμπληρώνομε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ *cogrus* τῆς νοταριακῆς του δράσεως. Κρίναμε σκόπιμο νὰ παραδέσωμε στὸ Παράρτημα καὶ 2 πράξεις του, ποὺ βρίσκονταν ἐκτὸς τοῦ κώδικα. Ἡ πρώτη

22. Βλ. κώδικα 3405, πρ. (544), φ. 267v-268v, στίχοι 11-12 καὶ 18-19, 10 Μαρτίου 1819.

23. Ὁ. π., πρ. 13, φ. 22r, 27 Νοεμβρίου 1742.

24. Ὁ. π., πρ. 51, φ. 38r, 8 Αὐγούστου 1748. Ἡ πράξη αὕτη ἀκυρώνεται στὶς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1755, (ὅπ. π., πρ. 52, φ. 38r). Ὁ Τρανὸς παίρνει πίσω τὰ χρήματά του καὶ παραχωρεῖ τὸ ἀμπέλι στὸν δεῖο του Γεώργη Κωσταντῇ Σάββα, γιατί δὲν ἦταν δικό του.

εἶναι κόπια καὶ περιλαμβάνει τὴ διαθήκη τοῦ ἀφέντη Τζαννάκη Σουμμαρίπα, μεγάλου φεουδάρχη τοῦ Φιλωτίου, ποὺ ἔχει γραφῇ στὶς 17 Ἰουνίου τοῦ 1753. Μὲ αὐτὴν μοιράζει τὴν περιουσία του στὰ 5 παιδιά του, Φλουρέντζα, Μπενετίνα, Ἀννεζίνα, Πατεστοῦ καὶ Τζωρτζάκη. Στὴ Φλουρέντζα δίνει τὸν τόπο τοῦ Φιλωτίου. Ἡ πρωτότυπη πράξη εἶχε συνταχθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιο νοτάριο στὶς 18 Μαρτίου τοῦ 1748²⁵.

Ἡ δεύτερη πράξη εἶναι πωλητήριο τῆς 30ῆς Ἰουλίου τοῦ 1752 ἐνὸς μικροῦ κήπου (περγαδιοῦ) τῆς Μαργαρίτας Ἀμανίτη στὴ χήρα τοῦ Τζαννάκη Σουμμαρίπα. Συντάκτης τῆς πρωτότυπης πράξεως ἦταν ὁ παπα-Στέφανος ἀλλὰ τὸ διασωδὲν ἀντίγραφό της τὸ ἔκανε ὁ γιὸς του παπα-Ἰωάννης Ἀρώνης (Ἀαρὼν) πολλὰ χρόνια ἀργότερα, στὶς 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1809²⁶.

Τὰ ἔγγραφα τοῦ κώδικα 3405, ὅπως καὶ ἐκεῖνα τοῦ κώδικα 3404, δὲν ἐκδίδονται μὲ τὴ διπλωματικὴ μέθοδο, δηλ. ὅπως ἔχουν ἀκριβῶς καταχωρισθῇ στὸν κώδικα, ἀλλὰ μὲ ἀποκατάσταση τῆς ὀρθογραφίας των, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑπογραφὰς τοῦ νοταρίου καὶ τῶν μαρτύρων. Παρὰ τὰ ὅποια πλεονεκτήματα ἔχει ἡ διπλωματικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία ὅμως ἀναπληρώνεται ἔστω μερικῶς ἀπὸ τὴν δημοσίευσή (ἀρχικῶν πανομοιότυπων ἐγγράφων (βλ. κατωτέρω) ὅπως στὸν πρῶτο τόμο τῶν πράξεων, οἱ πράξεις τῶν ὀλιγογράμμων γραμμάτων μὲ τὶς ἐνδόχρηστες καὶ τὶς γλωσσικὰς τῶν αὐτῶν ἐπειεὶ δὲ δυσκόλευαν τοὺς μελλοντικοὺς χρήστες ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων (ἱστορικούς, νομικούς κ. ἄ.), ποὺ δὲν εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὰ πράγματα), καθὼς καὶ λογίους ἐρευνητὰς τῆς τοπικῆς ἱστορίας, ποὺ δὲ ἤθελαν νὰ μελετήσουν τὴν ἱστορία τῶν προγόνων των. Ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴν ἐπιλογή μας ἔχει ἀναπτυχθῇ στὸν Α΄ τόμο τῶν Νοταριακῶν πράξεων Φιλωτίου²⁷.

25. Φωτοτυπία τῆς πράξεως αὐτῆς μᾶς ἔδωσε ὁ φιλόλογος Ἰωάννης Ἡσαΐας, ποὺ τοῦ τὴν παραχώρησε ὁ αἰδεσιμολογιώτατος Κωνσταντῖνος Κύλης, προερχόμενη, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Νάξου. Περίληψη τοῦ ἐγγράφου δημοσιεύει ὁ ἴδιος στὸ βιβλίο του «Τὸ Φιλῶτι καὶ τὸ ἱστορικὸ ἐκκλησιαστικὸ μνημεῖο τῆς Παναγίας τῆς Φιλωτίτισσας», Ἀθήνα 2012, σ. 325, ἔκδοση τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου ἐνοριακοῦ ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Φιλωτίου Νάξου.

26. Βλ. κώδικα Ξ 212 τῆς ΕΒΕ. Περίληψη καὶ φωτογραφία τοῦ ἐγγράφου δημοσιεύει στὸ προαναφερθὲν βιβλίο του ὁ Ἰωάννης Ἡσαΐας, ὁ. π., σ. 327.

27. Βλ. Νοταριακὲς πράξεις Φιλωτίου, τόμος Α΄, ὁ. π., σσ. 43-44. Ἀναφέρεται (σ. 44) ὅτι, ἤδη ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, «εἶναι ἀμφίβολος ἡ χρησιμότης» νὰ δημοσιεύωνται «τὰ ἔγγραφα ὡς εἶναι γεγραμμένα». Περισσότερον κατηγορηματικὸς εἶναι ὁ Στίλπων Κυριακίδης παρατηρώντας ὅτι ἡ δημοσίευσή τῶν ἐγγράφων μὲ ὅλα τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη «εἶναι ἄσκοπος καὶ δυσχεραίνει τὴν ἀνάγνωσιν» (Λαογραφία 10, 1929, 32, σ. 561), ἐνῶ ὁ Ἀντώνιος Κατσουρὸς παρατηρώντας ὅτι ὑπάρχει πλήθος

Για την αποκατάσταση γραμμάτων παραλειπομένων ἢ φθαρμένων, πού ὀφείλονται στή φυσική φθορά τῶν κειμένων ἢ τυχόν λαθῶν ἢ παραλείψεων τοῦ γραφέα, χρησιμοποιοῦνται τὰ ἐξῆς σύμβολα :

[] : γράμματα ἢ λέξεις δυσανάγνωστες ἢ ἐλλείπουσες πού μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν.

[- - -] : γράμματα ἢ λέξεις πού δὲν μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν.

() : συντομογραφίες ἢ γράμματα πού παραλείπονται ἀπὸ τὸν γραφέα.

{ } : διπλογραφίες ἢ προσδῆκες ἐκτὸς τῶν στίχων τῆς γραφῆς.

< > : λάθη τοῦ γραφέα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ἀνορθογραφῶν σὲ Ναξιακὰ ἔγγραφα πού δημοσιεύει προσδέτει ὅτι τὰ ἔγγραφα «δημοσιεύονται κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἄνευ τῶν ἀνορθογραφῶν τῶν πρωτοτύπων· δὲν νομίζω» ἐπιλέγει, «ὅτι δὰ ὠφελεῖτο ὁ ἀναγνώστης ἂν παρέδετα ταῦτα ὡς ἔχουν... ἀντιδέτως, φρονῶ, τὸν ἀπαλλάσσω ἀπὸ κόπους περιττοῦς» (βλ. Ἀντωνίου Κατσουροῦ, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος, Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 5 (1955), σ. 49)· πρβλ. τοῦ ἴδιου, Ναξιακὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τοῦ 17ου αἰῶνος, Ἐπετ. Ἑταιρ. Κυκλ. Μελετῶν 7 (1968), σ. 251, ὅπου δηλώνεται ὅτι ἀκολουθεῖται καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια μεθοδολογικὰ ἀρχὴ ἐκδόσεως, δηλ. ἄνευ τῶν ἀνορθογραφῶν κ. ἄ. καὶ ἀκόμη Ἀ. Σιγάλα, Συριανὰ ἔγγραφα, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος 1925, σσ. 254-255. Για τὴν ἱστορία τοῦ ζητήματος αὐτοῦ καὶ τὶς σχετικὲς ἀπόψεις τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν βλ. τώρα Γεώργιος Ε. Ροδολάκης, Ἡ «ἐκδοσις» τῶν χειρόγραφων πηγῶν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου. Ἱστορία καὶ προβληματισμοί, Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) 45 (2014-2015) σ. 289-321, ὅπου ὡς κυριαρχοῦσα ἄποψη φέρεται ἡ στὸν τόμον αὐτὸν ἀποδεκτὴ.

